



Fecr Yayınları: 495

İSLAM HUKUK DÜŞÜNCESİNDE FARAZÎ FIKİH

Halil KILIÇ

Editör

Muhammet BAĞÇIVAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Aralık 2021

ISBN: 978-625-8005-39-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM HUKUK DÜŞÜNÇESİNDE FARAZÎ FİKİH

Halil KILIÇ

ANKARA 2021

Halil KILIÇ

1986 yılında Manisa/Turgutlu'da doğdu. 2012'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2014 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamladı. Aynı enstitüden 2021 yılında İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda *İslâm Hukuk Düşüncesinde Farazî Fıkıh* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2014 yılında Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2021 yılında aynı fakülteye İslam Hukuku Anabilim Dalı doktor öğretim üyesi olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmektedir. Yazar Arapça ve Farsça bilmektedir.

Eđitim hayatım boyunca destek ve dualarını esirgemeyen

Kıymetli Anneme ve Babama

İthafen...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	12
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	15
I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	15
II. Araştırmanın Metodu, Kapsamı ve Kaynakları	17
III. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar	19

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAM TAHLİLİ

1.1. Farazî Fıkıh Kavramı	25
1.1.1. Fard/فرض Kelimesinin Etimolojisi ve Terim Anlamı	25
1.1.1.1. Fard/فرض Kelimesinin Etimolojisi	25
1.1.1.2. Fard /فرض'ın Terim Anlamı	31
1.1.2. Farazî Fıkıh	39
1.1.2.1. Farazî Fıkıhla İlgili Yapılmış Tanımlar	39
1.1.2.2. Farazî Fıkıhın Mahiyeti	42
1.1.2.2.1. Meselenin Vukuu	43
1.1.2.2.2. Meselenin İmkânı	54
1.1.2.2.3. Farazî Mesele Hakkında Verilen Fikhî Hükmün Niteliği	64
1.1.2.3. Yeni Bir Tanım Denemesi	65
1.1.2.4. İsimlendirme Problemi	69
1.1.2.4.1. El-Fıkhü't-Takdirî	69
1.1.2.4.2. Fıkhü't-Tevakku'	72
1.1.2.4.3. El-Fıkhü'l-Eraeyti	77
1.1.2.4.4. El-Hedâhid	90
1.2. Farazi Fıkıhın Bazı Kavramlarla İlişkisi	92
1.2.1. Farazî Fıkıh - Fıkhü'n-Nevâzil İlişkisi	92
1.2.2. Farazî Fıkıh - Fardu'l-fikhî/Hukukî Faraziye İlişkisi	94
1.3. Kelâmda ve Fıkıh Usûlünde Farazî Metodun Kullanımı	100
1.3.1. Kelâm İlminde Farazî Metot	100
1.3.2. Fıkıh Usûlünde Farazî Metot	105
1.4. Farazî Meselelerle İştigalin Hükmü	111
1.4.1. Farazî Meselelerin Fetvâya Konu Olması / Avâmın Fakîhe Farazî Mesele Sorması	111
1.4.2. Fakîhin Farazî Mesele Vazetmesi	126

1.5. Farazî Fıkha Yönelik Eleştiriler -----	136
1.5.1. Mezhepler Arası Çatışmalara Yol Açması-----	136
1.5.2. Hile-i Şer'iyeye Yol Açması -----	138
1.5.3. Taklîdin Başlaması ve Yeni Mezheplerin Oluşumunu Engellemesi -----	145

İKİNCİ BÖLÜM

FARAZÎ FIKHİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Vahiy Döneminde Farazî Meseleler -----	151
2.1.1. Farazî Fıkıh Açısından Dönemin Özellikleri -----	152
2.1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Farazî Meseleler -----	153
2.1.3. Sünnet'te Farazî Meseleler -----	155
2.2. Sahâbe Döneminde Farazî Fıkıh -----	160
2.2.1. Farazî Fıkıh Açısından Dönemin Özellikleri -----	160
2.2.2. Sahâbenin Farazî Meselelere Bakışı -----	164
2.2.3. Sahâbe Dönemi Farazî Meseleler -----	168
2.2.3. Değerlendirme -----	176
2.3. Tâbiûn Döneminde Farazî Fıkıh -----	178
2.3.1. Farazî Fıkıh Açısından Dönemin Özellikleri -----	179
2.3.1. Tâbiûn Döneminde Farazî Meselelere Bakışlar -----	185
2.3.2. Tabiûn Dönemi Farazî Fıkıh Uygulamaları -----	187
2.3.2.1. Hicâzlılarda Farazî Fıkıh -----	187
2.3.2.2. Iraklılarda Farazî Fıkıh -----	192
2.3.3. Değerlendirme -----	201
2.4. Teşekkül Döneminde Farazî Fıkıh -----	206
2.4.1. Farazî Fıkıh Açısından Dönemin Özellikleri -----	207
2.4.2. Hanefî Mezhebi -----	215
2.4.2.1. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe -----	215
2.4.2.2. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm -----	228
2.4.2.3. Hasan b. Ziyâd -----	232
2.4.2.4. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî -----	233
2.4.2.5. Üçüncü Tabaka ve Sonrasında Farazî Fıkıh -----	240
2.4.3. Malîkî Mezhebi -----	241
2.4.3.1. İmâm Mâlik b. Enes -----	242
2.4.3.2. Abdullah b. Ferrûh -----	252
2.4.3.3. Ali b. Ziyâd el-Absî -----	252
2.4.3.4. Mâlikîliğin Sistematik Farazî Fıkıhla Tanışması -el-Esediyye ve el-Müdevvene'nin Telifi- -----	253
2.4.4. Şâfiî Mezhebi -----	261
2.4.4.1. İmâm Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî -----	261
2.4.4.2. İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî -----	274

2.4.4.3. Ebü'l-'Abbâs İbn Süreyc	279
2.4.4.4. İbnü'l-Haddâd el-Kinânî	280
2.4.5. Hanbelî Mezhebi	281
2.4.5.1. İmâm Ahmed b. Hanbel	281
2.4.5.2. Ebü'l-Kâsım el-Hırakî	286
2.5. Taklîd Dönemi (Hicrî IV. Asrın Ortalarından Mecelle'ye Kadar)	287
2.5.1. Farazî Fıkıh Açısından Dönemin Özellikleri	288
2.5.2. Taklîd Döneminde Farazî Fıkıhın Gelişiminde Etkili Faktörler	291
2.5.2.1. Fıkıh İlminin Alt Disiplinlere Ayrışması	291
2.5.2.2. Cedel ve Münazaralar	292
2.5.2.3. Fıkıh Usûlündeki Gelişmeler	293
2.5.2.4. Tasavvufî Yaklaşımlar	296
2.5.2.5. Şerh ve Haşiye Literatürünün Gelişimi	299
2.6. Kanunlaştırma Dönemi Sonrası: Mecelle'den Günümüze Farazî Fıkıh	300
2.6.1. İslam Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri	300
2.6.2. Kanunlaştırma Hareketlerinden Sonra Farazî Fıkıh	302
2.6.3. Günümüzde Farazî Fıkıhtan Yaralanma	303
2.6.3.1. Klasik Kaynaklarda Yer Alan Farazî Meselelere Ait İçtihatların Güncel Meselelerde Kullanılması	303
2.6.3.2. Mevcut Gelişmelerden Hareketle Yeni Farazî Meseleler Üretilmesi	307

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLARDA YER ALAN BAZI FARAZİ MESELELER

3.1. Tahâret	312
3.1.1. Abdest ve Gusül Meseleleri	312
3.1.2. İstincâ Meseleleri	320
3.1.3. Necâset Meseleleri	320
3.1.3.1. Farklı Canlı Türlerinin Çiftleşmesinden Doğanlar	320
3.1.3.2. Nakledilen Organın ve Kemiğin Necâseti	323
3.2. Namaz	325
3.2.1. İçerisinde Necâset Bulunan Şişeyle (kârûre) Namaz Kılmak	325
3.2.2. Güneşin Battıktan Sonra Tekrar Geri Dönmesi ve Batışının Gecikmesi	326
3.2.3. Güneş Hareketlerinin Gökyüzünden Tespiti	329
3.2.4. Zevâl Vaktinden Sonra Yolculuğa Çıkılmış Birinin Vardığı Yerde Zevâl Vaktinin Girmemiş Olması	331
3.2.5. Kâbe'nin Yerinde Olmaması	332
3.2.6. Kâbe'nin Altında Namaz Kılınır mı?	332
3.2.7. Seferilîğe Bağlı Farazî Meseleler	333
3.2.8. Tilâvet Secdesi ile İlgili Meseleler	334

3.2.9. Cuma Namazı İçin Aranan Sayının Sağır, Dilsiz ve İnsan Dışı Varlıklar Olan Cinler ve Meleklerle Tamamlanıp Tamamlanmayacağı -----	334
3.2.10. Siyam İkizlerinin Namazı -----	335
3.2.11. Cinlerin ve Meleklerin İnsanlara İmamlık Yapması -----	336
3.2.12. Muhtelif Meseleler -----	337
3.3. Cenaze -----	338
3.3.1. Techîz İşlemi Tamamlanmış Ölünün Dirilmesi -----	339
3.3.2. Cenazenin Techîziyle Alakalı Meseleler -----	340
3.2.3. Gıyâbî Cenaze Namazı -----	344
3.4. Hacc -----	345
3.4.1. Uçarak Hacca Gitmek -----	345
3.4.2. Hacc Menâsikini Havada İfa Etmek -----	346
3.4.3. Harem Bölgesinde Avlanma -----	348
3.5. Oruç -----	349
3.5.1. Fecirden Önceki Cimâdan Dolayı Fecirden Sonra Boşalma -----	349
3.5.2. Oruçlu, Orucunu Açtıktan Sonra Güneşin Avdet Etmesi -----	349
3.5.3. Oruçlunun Cennet Yiyeceklerinden Yemesi -----	349
3.5.4. Ramazan Hilâlinin Dünyadan Görülmeden Önce Uzaydan Görülmesi --	349
3.5.5. Ru'yetin Gerçekleştiği Bölgeden Ru'yetin Gerçekleşmediği Beldeye Yolculuk -----	350
3.5.6. Vücuda Giren Şeylerin Orucu Bozup Bozmaması -----	352
3.6. Zekât -----	353
3.6.1. Farklı Türlerin Çiftleşmesinden Doğan Hayvanların Zekâtı -----	353
3.6.2. Zekât Verilecek Sınıfların Bulunmaması -----	354
3.6.3. Zekât Olarak Verilecek Hayvanın Hamile Olması -----	355
3.6.4. Zekât Sınıflarının Zekâtı Almaktan İmtinâ Etmeleri -----	355
3.7. Büyü -----	356
3.7.1. Satın Alınan Hayvanın Karnındaki İnci -----	356
3.8. Miras -----	357
3.8.1. Mûrisin Dirilmesi -----	357
3.8.2. Hunsânın Hem Anne Hem Baba Olması -----	359
3.8.3. Hz. İsâ Nüzul Edip Öldüğünde Mirası -----	360
3.9. Nikâh -----	361
3.9.1. İnsanların İnsan Dışı Varlıklarla Nikâhı -----	362
3.9.1.1. İnsanların Cinlerle Nikâhı -----	362
3.9.1.2. İnsanların Deniz İnsanı ile Nikâhı -----	364
3.9.2. Öldükten Sonra Dirilen Kimsenin Nikâhı -----	366
3.9.3. Karı ve Kocadan Birinin "Mesh"e Uğraması -----	367
3.9.4. Neseb Meseleleri -----	369
3.9.4.1. İlişki Haricinde Meninin Kadının Rahmine Girmesi -----	369

3.9.4.2. Cimâ İmkânı Bulunmayan Bir Evlilikte Doğan Çocuğun Nesebi --	373
3.9.4.3. Bir Çocuğun Nesebinin İki Anneden ya da İki Babadan Sübutu ---	376
3.9.4.4. İki kızların Farklı Babalardan Nesebi -----	378
3.10. Helâl Ve Haramlar -----	380
3.10.1. Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanların Çiftleşmesinden Doğanlar -----	380
3.10.2. Eti Yenen Hayvanın Necis Hayvanın Sütüyle Beslenerek Büyümesi ----	381
3.10.3. Eti Yenen Hayvanların Çiftleşmesinden Eti Yenmeyen Hayvan Şeklinde Canlının Doğması -----	381
3.10.4. Bir Hayvanın Başka Bir Canlıya Mesh Olması -----	382
3.10.5. Dünyadaki Bütün Malların Haram Olması -----	382
3.11. Radâ/Süt Hısımlığı -----	384
3.11.1. Gebeliğe ve Doğuma Bağlı Olmadan Kadının Göğsünde Oluşan Süt --	384
3.11.2. Erkeğin Göğsünde Oluşan Süt -----	386
3.11.3. Kadının Sütünden Yapılan Peynir, Kaymak vb. Yiyecekler -----	388
3.12.4. İnsanlarla Cinler Arasında Süt Hısımlığı Oluşur Mu?-----	388
3.12. Ukûbât/Ceza Hukuku -----	390
3.12.1. Müessir Fiil veya Kısas Sebebiyle Kesilen Uzun Yerine Dikilmesi ----	390
3.12.2. Fazla Uzunlu Kimselerin Kısas ve Diyetleri -----	392
3.12.3. Maymunun Hırsızlık Yapması-----	394
3.12.4. Maktûlün Dirilmesi -----	394
3.13. Cihâd-----	394
3.13.1. Kâfirlerin Savaşta Peygamberi Kalkan Olarak Kullanmaları -----	394
3.13.2. Devlet Başkanının Askerî İhtiyaçları Karşılama İçin Vergi Koyma Yetkisi -----	395
SONUÇ -----	397
KAYNAKÇA-----	403

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
b. / bt.	: Ođlu / Kızı
b.y.	: Basım yeri yok
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
EKEV	: Erzurum Kùltür Eđitim Vakfı
h.	: Hicrî
hızr.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
r.a	: radyallâhu ‘anh
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
THK	: Türk Hukuk Kurumu
thk.	: Tahkik
thr.	: Tahrîc
ts.	: Tarihsiz
tsh.	: Tashih
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diđerleri
yay.	: Yayınları/Yayınevi
y.y.	: Yayınevi yok

ÖN SÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Yalnız kendisine kulluk etmemiz için bizi yaratan ve kulluğunun gerekliliklerini yerine getirebilmemiz için bizi başıboş bırakmayıp yaşamımız boyunca uymamız gereken hükümleri bizlere bildirerek lütufta bulunan Allah'a hamdolsun. Kulluk bilincimizi sağlamlaştırmak için İslâm'ın hükümlerini uygulayarak bizlere öğreten Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e ve onun âline ve yolumuzu aydınlatan ashâbına sonsuz salât ve selâm olsun.

Temel kaynakları vahye dayanan İslam Hukuku, fakihlerin kazaî ve çoğunlukla da ilmî ictihadlarıyla gelişim göstermiştir. Şer'î hükümden yoksun hiçbir hâdisenin bulunmaması prensibinden hareket eden fakihler, yalnızca vakıyyla yetinmemiş gerçekleşmesini mümkün gördükleri meseleler üretmişlerdir. Farazî fıkıh olarak bilinen bu ameliye İslam Hukukunun gelişimi açısından kilit role sahip olmuştur. Nitekim fakihlerin gayretleriyle farazî fıkıh ekseninde oluşmuş literatür, adaletin temini noktasında asırlar boyunca Müslümanların hukuk ihtiyacını karşılamıştır. Böylece hukukî mekanizma dinamizm kazanarak sekteye uğramamış, hukuk-hayat ilişkisinin temelleri sağlam bir zemine oturmuştur. Ayrıca farazî fıkıh, İslam Hukukunun bir bilim olarak gelişmesine de katkı sağlamıştır. Zira aralarında irtibat kurulmamış birbirinden bağımsız bilgiler bir bilim dalının oluşumu için yeterli olmadığından dağınık haldeki bilgilerin sistematize edilmesi gerekmektedir. Bunun için de faraziyelerden yararlanılması elzemdir. Bu önemine binaen farazî fıkıh hakkında lisansüstü düzeyde bir çalışma yapılması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Nitekim yurt dışında farazî fıkıhla ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen ülkemizde farazî fıkıh hak ettiği ilgiyi görmemiştir.

Bu çalışmada literatürde farazî fıkıhla alakalı dağınık ve satır aralarına serpiştirilmiş halde bulunan bilgiler toplanarak farazî fıkıhın teorik alt yapısı ortaya konmaya çalışılmış ve ilgili kavramlarla münasebeti incelenmiştir. Ayrıca mukayeseli bir yöntem takip edilerek Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri özelinde farazî fıkıhın, genel fıkıh tarihindeki serüveni ele alınmıştır. Farazî fıkıh eksenli kaleme alınmış eserlerdeki bazı farazî meseleler tespit edilmiş, farazî fıkıhın günümüze bakan yönleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın, eskisiyle kıyaslanmayacak derecede hadiselerin girifleştiği ve tıp, teknoloji, iletişim, ekonomi ve sanayi gibi alanlarda yaşanan gelişmelerin her

geçen gün karşımıza çözüm bekleyen yeni problemler çıkardığı günümüzde İslâm hukukçularına katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Bu vesileyle, konunun seçiminde ve çalışmalarımnda desteklerini esirgemenen danışman hocam Prof. Dr. Ali İhsan Pala'ya teşekkürü bir borç bilirim. Yapıcı eleştirileriyle çalışmanın son şeklini almasında önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Davut Yaylalı, Prof. Dr. Ruhattin Yazoğlu, Prof. Dr. Şevket Topal ve Doç. Dr. Yakup Mahmutoğlu hocalarıma ve çalışmanın tashihinde değerli vaktini ayırarak katkı sunan başta Arş. Gör. Muhammet Bağçivan olmak üzere değerli hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca bugünlerle gelmemde emekleri bulunan bütün hocalarıma, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve babama ve dualarını eksik etmeyen aileme minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Halil KILIÇ

Muş 2021